

**PRIKAZ PRIRUČNIKA ZA PROCJENU RIZIKA OPASNOSTI od
zlostavljanja u obitelji (SARA), nasilnosti (HCR-20) i seksualnog
zlostavljanja (SVR-20).**

Elvira Koić¹

Pavo Filaković²

Miroslav Goreta³

Ana Magerle⁴

Lana Mužinić³

¹Odjel za duševne bolesti, Opća bolnica Virovitica,

Virovitica, Gajeva 21, 33000, Hrvatska

²KB Osijek, Klinika za psihijatriju

Huttlerova 4, Osijek 31000, Hrvatska

³Psihijatrijska bolnica Vrapče,

Bolnička cesta 39, Zagreb, 10090, Hrvatska

⁴Neuropsihijatrijska bolnica "Dr Ivan Barbot" Popovača,

Popovača, 44317, Hrvatska

Ime i adresa autora za dopisivanje:

Elvira Koić, Psihijatrijski odjel, Opća bolnica Virovitica

e-mail: elvira.koic1@vt.htnet.hr, tel: +385 98 313-865

Psychiatric department, General Hospital Virovitica, Virovitica, Gajeva 21, 33000,
Croatia, Tel. +385 33 725-444, Fax +385 33 725-323

PRIKAZ PRIRUČNIKA ZA PROCJENU RIZIKA OPASNOSTI od zlostavljanja u obitelji (SARA), nasilnosti (HCR-20) i seksualnog zlostavljanja (SVR-20).

Elvira Koić, Pavo Filaković, Miroslav Goreta, Ana Magerle, Lana Mužinić

Pitanje agresivnosti i trend porasta nasilja kao i procjena opasnosti odnosno rizika za pojavu nasilja, u školama, kod ovisnika o drogama, depresivnih i suicidalnih osoba, bračnih drugova, u obiteljskom okružju, toliko je aktualno da se zbog njega provode posebni programi i projekti u svim zemljama i posvećuju mu se tematski psihijatrijski, psihologijski, sociološki i pedagoški kongresi. (Npr. University of South Florida, 3rd Annual IAFMHS Conference [The International Association of Forensic Mental Health Services], uz posebno tematski organiziran Post-Conference Workshops, April 12, 2003.; zatim "Violence Risk. Training Workshops, The Royal College of Surgeons, Edinburgh, 17-19 November 2003.). Od europskih stručnjaka koji se bave procjenom opasnosti od agresivnog ponašanja najveći je doprinos dao prof. Norbert Nedopil, a kod procjene rizika od seksualnog zlostavljanja prof. Paul Cosyns, iz Antwerpena u Belgiji, koje smo imali priliku i osobno upoznati prilikom treninga koje su organizirali na Europskom psihijatrijskom kongresu u Stocholmu, 2002. godine.

Procjenom agresivnosti i opasnosti kod nas i u svijetu bave se psihijatri, psiholozi, sociolozi, socijalni i školski pedagozi, socijalni radnici i pravnici.

Psihijatri u Republici Hrvatskoj su različitih područja interesa, no svi ponekad vještače za potrebe sudova na svom teritoriju, a pedesetak ih se dominantno bavi forenzičkom psihijatrijom ili radi u ustanovama koje se bave i liječenjem forenzičkih bolesnika.

Publikacije koje predstavljamo za procjenitelje opasnosti su neizmerno značajne. To su upitnici, odnosno vodiči za procjenu, i kontrolne liste faktora rizika za procjenu opasnosti. One nisu psihološki testovi. Dakle, nije im svrha izraziti apsolutne ili relativne stupnjeve rizika, stupnjeve podudarnosti različitih mišljenja raznih procjenitelja (pouzdanost), ili točnost predviđanja procijenjenih osoba. Ovi vodiči predstavljaju sustavni, standardizirani, klinički koristan okvir za prikupljanje podataka i stručnu procjenu opasnosti npr. koje faktore treba razmotriti, koji tip informacija prikupiti i kako dobiti te informacije.

Ove upitnike za procjenu opasnosti kao i brojne druge, izradio je poseban tim kanadskih stručnjaka iz Mental Health, Law, and Policy Institute. Psychology Department. Simon Fraser University, Burnaby, BC, Canada. (<http://www.sfu.ca/psychology/groups/mhlpi/>); **The British Columbia Institute Against Family Violence** (<http://www.bcfv.org/>; [Psychological Assessment Resources, Inc.](#))

Taj tim stručnjaka izradio je i neke druge upitnike, npr. **HCR-20-CG** Douglas, K. S., Webster, C.D., Hart, S. D., Eaves, D., & Ogloff, J. R. P. (2001). **HCR-20 violence risk management companion guide**; **FIT** Roesch, R., Zapf, P. A., Eaves, D., & Webster, C. D. (1998). **Fitness Interview Test (Rev. ed.)**; **DLTO** Eaves, D., Douglas, K. S., Webster, C. D., Ogloff, J. R. P., & Hart, S. D. (2000). **Dangerous and long-term offenders: An assessment guide**; **MDCC** Eaves, D., Ogloff, J. R. P., &

Roesch, R. (2000). ***Mental disorders and the Criminal Code: Legal background and contemporary perspectives.***; Ray Corrado, Ph.D. & Ron Roesch, Ph.D. ***Juvenile Violence: Risk Assessment and Intervention Models.***

Cilj im je bio stvoriti vodiče bazirane na znanstvenim spoznajama, dovoljno precizne da se mogu testirati, kreirani za efikasnu uporabu kao instrumenti istraživanja i kao pomoć kliničarima.

Mišljenja smo kako bismo trebali bolje upoznati ove upitnike i početi ih primjenjivati. Time bismo svakako u budućnosti približili rezultate svog rada Europskoj i svjetskoj praksi. Naime, u Švicarskoj, Švedskoj i Njemačkoj Upitnici su prevedeni i prilagođeni normama njihovog zakonodavstva. (Der SVR-20 (Boer, Hart, Kropp & Webster, 1997; deutsche Bearbeitung ([Müller-Isberner, Gonzalez Cabeza & Eucker, 2000](#)). Die deutsche Bearbeitung des SVR 20 kann online beim Verlag des [Instituts für forensische Psychiatrie Haina](#) bestellt werden).

Uz odobrenje autora, organizirali smo prevođenje na hrvatski jezik tri osnovna priručnika, a uz pomoć "Krka-farme" d.o.o. iz Zagreba i štampanje ograničenog broja od 50 primjeraka, koji su prilikom prezentacije u Zboru liječnika Hrvatske, sredinom svibnja 2003. godine, podijeljeni nazočnim kolegama. Na taj način smo se uključili u globalni trend suprotstavljanja doista proširenim socijalnoj patološkim pojavama nasilja među supružnicima, nasilnosti općenito i seksualnog zlostavljanja.

Studije o predviđanjima nasilja su prijeko potrebne. Precizne procjene opasnosti bile bi od velike pomoći sudovima, kazneno-popravnim sustavima, žrtvama i čak i nasilnicima. Zadatak kliničkog predviđanja poziva procjenitelje izolirati ključne varijable koje mogu istaknuti ili umanjiti mogućnost nasilja. Poznavanje takvih faktora je važno zbog prevencije nasilja i zbog toga je bitan dio planiranja liječenja.

Koncept rizika je kompleksan i usko povezan sa pojmom opasnosti i vjerojatnosti. Općenito, **rizik** je nedovoljno razumljivo izlaganje opasnost i stoga se njegova pojava ne može predvidjeti sa sigurnošću. Koncept je višestran i odnosi se na (1) prirodu opasnosti, (2) vjerojatnost da će do opasnosti doći, (3) učestalost pojave opasnosti, (4) ozbiljnosti posljedica opasnosti i (5) neminovnost opasnosti. Pokušaj razumijevanja i izbjegavanja rizika – proces koji se ponekad naziva procjena rizika – postao je centralni ili organizatorski koncept u mnogim područjima, uključujući zakon, biznis, medicinu i tehniku. Najčešće, procjena rizika proces je identificiranja i proučavanja opasnosti kako bi se smanjila mogućnost njene pojave.

Znanstvenici koji se bave društvenim i zdravstveni djelatnici koji se bave duševnim, tj. mentalnim zdravljem, a koje zanima **nasilnost**, nastoje odrediti procjenu rizika *kao proces evaluacije pojedinaca kako bi (1) okarakterizirali opasnost da će oni počinuti nasilno djelo u budućnosti i (2) razvili intervencije kako bi kontrolirali ili smanjili tu opasnost.*

Dva glavna pristupa odlučivanja dominiraju područjem procjene rizika nasilnosti. Povijesno je **najučestalija nestrukturirana klinička (tj. stručna) prosudba**. Značajka tog pristupa je da ne postoje pritisci u vezi načina na koji procjenjivači donose odluke koje se temelje na podacima koji su im dostupni, iako je također općenito slučaj da procjenjivači imaju potpunu diskreciju u vezi toga kako se prikupljaju podaci za procjenu i koji se podaci uzimaju u obzir. Ne iznenađuje da se takva nestrukturirana klinička prosudba također opisuje kao "neslužbena, subjektivna i impresionistička". Drugi važan pristup je **aktuarna procjena rizika**. (*Aktuarna statistika je statistika izračunavanja rizika, npr. očekivanog trajanja života i sl. Postoje gotove aktuarske tablice. Koriste ih često osiguravajuća društva.*) Značajka ovog pristupa je da na osnovi informacija koje su im dostupne, procjenitelji donose konačnu odluku prema čvrstim i nepromjenjivim pravilima. Uobičajeno je da se aktuarne odluke baziraju na određenim podacima za procjenu, koji su odabrani zbog toga što su se iskustveno pokazali kao povezani sa nasilnošću i kodirani su na unaprijed određen način. Aktuarni pristup se također opisuje kao "mehanički" i "algoritamski".

Nestrukturirana klinička prosudba kao pristup procjeni rizika je kritizirana zbog više razloga. Prvo, ne postoji dovoljno dosljednosti ili slaganja kod procjenitelja o tome kako se trebaju provoditi i do kojih odluka treba doći (tj. niska je pouzdanost). Drugo, nema dokaza da su odluke donijete na ovaj način točne ili da bar uvelike poboljšavaju izgled (tj. slaba je opravdanost). Treće, procjenitelji mogu ne specificirati zašto i kako su došli do odluke čime otežavaju drugima da preispitaju tu odluku ili da utvrde razlog za neslaganje. Klinički pristup ima također i prednosti od kojih su najvažnije fleksibilnost i fokusiranje na prevenciju nasilja.

Nema sumnje da je aktuarni pristup superioran pred nestrukturiranom kliničkom prosudbom s obzirom na donošenje odluke općenito i specifičnije s obzirom na procjenu rizika za nasilnost. Najvažnije, on poboljšava dosljednost i točnost procjene rizika.

Treća je mogućnost **strukturirana stručna prosudba**, to jest, procjene rizika vođene prema jasno određenim smjernicama koje se temelje na znanstvenoj literaturi. Smjernice mogu poboljšati stručnu prosudbu na više načina. Prvo, smjernice mogu procjene rizika učiniti sustavnijima i tako povećati suglasnost među procjeniteljima. Drugo, ukoliko su smjernice date na bazi informacija empirijskih istraživanja, utoliko mogu poboljšati točnost predviđanja nasilja. Treće, smjernice mogu biti razvijene na način da pomognu u planiranju i provođenju intervencija, kao što su liječenje i nadzor. Konačno, smjernice se mogu upotrijebiti za vrijeme rutinskog osiguranja kvalitete ili ponovnih pregleda kritičnih događaja kako bi se objektivno procijenila adekvatnost procjene rizika.

Tako su zamišljeni upitnici koje predstavljamo.

Upitnici su strukturirani u pet dijelova. U uvodnom dijelu se objašnjava format, mogućnosti primjene i razvoj vodiča. Navode se kriteriji kvalifikacije korisnika, postupak procjene, objašnjenja kako se vrši kodiranje i priopćavanje nalaza.

Sami upitnici se sastoje od 20 elemenata, odnosno točaka koje se procjenjuju, a opisane su u poglavlju "Sekcije i faktori". Priručnici sadrže i opsežnu bibliografiju. Zatim se u dva dodatka sažeto daju "Kontrolna lista faktora rizika" i "Kontrolna lista izvora informacija", koje smo odlučili navesti u cijelosti za svaki upitnik.

SARA - Priručnik za primjenu "Vodiča za procjenu opasnosti od nasrtaja među supružnicima" drugo izdanje. P.Randall Kropp, Stephen D. Hart, Christopher D. Webster, Derek Eaves. The British Columbia Institute Against Family Violence, (1995)

Kropp, P. R., Hart, S. D., Webster, C. D. & Eaves, D. SARA. Manual for the Spousal Assault Risk Assessment Guide, 2nd Edition. The British Columbia Institute Against Family Violence, (1995)

Elvira Koić, Pavo Filaković, Lana Mužinić

Nasilje među supružnicima globalna je pojava duboko ukorijenjena s jedne strane u patrijarhalnom svjetonazoru, a s druge strane u prirodi ljudskog bića da na nasilno podčinjavanje reagira obrambenom agresivnošću.

Možda je najpodmukliji vid nasilja među supružnicima upravo okolnost da nasilje i ljubav mogu postojati istodobno i stvarati privid uzajamnog podržavanja. Nekome će zvučati neprihvatljivo, ali još uvijek ima ljudi uvjerenih kako je normalno tući one koje volimo. Kako je obitelj zapravo institucija kojoj zakonodavac dopušta stanovitu slobodu samostalnog uređivanja odnosa, velik dio nasilja među supružnicima ostaje skriven od javnosti.

Istraživanja pokazuju kako je nasilje među supružnicima vrlo prošireno te kako su njegove žrtve daleko češće žene nego muškarci. Barem 20% žena u zemljama Europske unije iskusilo je nasilje muškarca s kojim žive. Svakih 15 minuta u Hrvatskoj jedna žena biva žrtvom nasilja u obitelji. U Hrvatskoj je tijekom 2000. godine na neki način bilo zlostavljano oko 14.000 žena.

Mitovi, predrasude, pritisak dominantnih skupina na javno mnijenje i ambivalencija žrtve pri davanju iskaza zamagljuje ove znanstvene činjenice te ometaju rad stručnjaka uključenih u konkretne slučajeve ocjene težine nasilja i procjene rizika od budućeg nasilnog ponašanja supružnika.

Iskustva stručnjaka pokazuju da započeto nasilje među supružnicima vremenom eskalira, odnosno postaje sve učestalije i brutalnije.

Te činjenice privukle su pažnju nacionalnih zakonodavstava i potakle stručnjake u svijetu na izradu instrumenata kojima bi bio cilj olakšati procjenu rizika nasilnog ponašanja supružnika u budućnosti.

Uz predviđanje se uvijek veže pojam vjerojatnosti i uvjetovanosti rizika pa je doista teško precizno predvidjeti nečije nasilno ponašanje u budućnosti. S druge strane, na to pitanje mora odgovoriti svaka sudsko-psihijatrijska ekspertiza. Sudac će uvijek htjeti čuti precizniji odgovor nego što ga je vještak u stanju dati. Bez predviđanja nasilnog ponašanja teško je poduzeti mjere njegova sprječavanja. Stručnjacima koji su po prirodi posla uključeni u rješavanje problematike nasrtaja među supružnicima, preostaje birati između nepouzdanе nestrukturirane kliničke prosudbe i strukturiranog instrumenta podložnog provjeri drugih ocjenjivača. Srećom, pronalaze se načini pomoću kojih se točnost predviđanja može poboljšati.

SARA je jedan od nekoliko instrumenata za procjenu rizika koje su razvili znanstvenici i forezičari koji se bave duševnim zdravljem. Zamišljen je kao vodič za procjenu opasnosti od nasrtaja među supružnicima pa ga kao takvog treba i prihvatiti. Radi se zapravo o instrumentu u razvoju s neuobičajeno jakim odjekom u stručnim krugovima u svijetu pa se može očekivati da će biti prihvaćen i kod nas.

Premda predstavlja pokušaj usustavljenja procjene pojedinaca, on još uvijek nije dovoljno strukturiran i standardiziran da bi bio test i ne može dati rezultate koji bi se vezali uz norme ili kriterije.

To je, kako mu samo ime kaže, vodič, podsjetnik stručnjacima da prema sadašnjem stupnju integracije znanstvenih rezultata i kliničke prakse donesu koliko je moguće bolju procjenu opasnosti od nečijeg nasilnog ponašanja prema osobi u emocionalnoj vezi. Zato bi ga trebali koristiti stručnjaci s iskustvom ili pak manje upućeni pod nadzorom tih stručnjaka.

U slučaju timskog rada, odgovornost za integriranje rezultata i donošenje konačnih procjena i odluka svakako treba biti na osobi s najvišim stručnim kvalifikacijama. Pod tim uvjetima mogu ga koristiti različiti profili uključeni u socijalnu skrb obitelji, sudski postupak te proces liječenja i rehabilitacije osoba koje su izvršile djelo nasrtaja na supružnika ili su u opasnosti da ga počine.

Vodič može poslužiti i kao instrument u istraživanjima nasilja među supružnicima, opet samo u rukama kvalificiranih istraživača. Ova mu je namjena u sadašnjoj fazi razvoja u nas posebno važna, jer omogućuje domaćim stručnjacima i znanstvenicima sudjelovati u stvaranju vlastitog, nacionalno prilagođenog vodiča usporedivog s istim instrumentima koji se razvijaju u drugim nacionalnim sredinama. Pojavljuje se u pravom trenutku.

Objavljivanje ovog vodiča ispunilo bi svoju svrhu već i samim poticanjem istraživanja nasrtaja među supružnicima u Hrvatskoj, premda mu njegovi potencijali prognoziraju razvoj u strukturirani i standardizirani instrument velikih praktičnih mogućnosti.

Dakle, kad govorimo o fizičkoj i psihološkoj šteti koja nastaje zbog nasilja u intimnim odnosima koristimo termin **nasrtaj među supružnicima**.

Specifičnije, **definicija nasrtaja među supružnicima** je svaki pokušaj, opasnost od ili ostvareno nanošenje fizičke ozljede od strane muškarca ili žene nekome sa kime je on ili ona bio ili je još uvijek u intimnoj, seksualnoj vezi.

Ta je definicija sveobuhvatna: nije ograničena na djela koja rezultiraju fizičkom ozljedom; nije ograničena na veze u kojima su partneri bili ili su još uvijek pravno vjenčani; nije ograničena u odnosu na spol žrtve ili počinitelja.

Nasrtaj muža na ženu, također poznat kao nasrtaj na suprugu, može se smatrati najozbiljnijim oblikom nasrtaja među supružnicima, zbog svoje učestalosti, prirode ponavljanja, i visoko rizične nezdravosti i smrtnosti. Zbog toga, većina komentara se fokusira na nasrtaj na žene, iako se također mogu primijeniti na druge oblike nasrtaja među supružnicima.

SARA je strukturirana u pet dijelova. U uvodnom dijelu se objašnjava format, mogućnosti primjene i razvoj ovog vodiča. Navode se kriteriji kvalifikacije korisnika, postupak procjene, objašnjenja kako se vrši kodiranje i priopćavanje nalaza.

Sam upitnik se sastoji od 20 elemenata, odnosno točaka koje se procjenjuju, a opisane su u poglavlju "Sekcije i faktori". Priručnik sadrži i opsežnu bibliografiju. Zatim se u dva dodatka sažeto daje "Kontrolna lista faktora rizika SARA" i "Kontrolna lista izvora informacija", koje navodimo u cijelosti.

DODATAK A. Vodič za procjenu opasnosti od fizičkog nasrtaja među supružnicima – SARA – (Guide for the Spousal Assault Risk Assessment)

Kontrolna lista faktora rizika

Ime i prezime ispitanika: _____

Datum rođenja: _____

Ime i prezime procjenitelja: _____

Naslov: _____

Potpis: _____

Mjesto i datum: _____

I. Povijest kaznenih djela ocjena presudna točka (obilježite kućicu) (0-1-2)

1. Prijašnji fizički nasrtaj na članove obitelji
2. Prijašnji fizički nasrtaj na strance ili poznanike
3. Prijašnje kršenje uvjetnog otpusta ili nadzora u zajednici

II. Psihosocijalno prilagođavanje

4. Nedavni problemi s uspostavljanjem odnosa
5. Nedavni problemi sa zaposlenjem
6. Žrtva i/ili svjedok obiteljskog nasilja u djetinjstvu ili u doba adolescencije
7. Nedavna zlouporaba/ovisnost o opojnim sredstvima
8. Nedavna suicidalna ili ubilačka promišljanja/namjere
9. Nedavni psihotični i/ili manični simptomi
10. Poremećaj osobnosti s bijesom, impulzivnosti ili nestabilnosti u ponašanju

III. Povijest nasrtaja među supružnicima

11. Prijašnji fizički nasrtaji
12. Prijašnji seksualni nasrtaji/seksualna ljubomora
13. Prijašnja uporaba oružja i/ili vjerodostojne prijetnje smrću
14. Nedavna eskalacija u učestalosti ili ozbiljnosti fizičkih nasrtaja
15. Prijašnja kršenja odredaba o "zabrani kontakta"
16. Krajnja minimalizacija ili nijekanje povijesti fizičkih nasrtaja na bračnog druga
17. Stavovi koji podupiru ili ne osuđuju fizičko nasrtanje na bračnog druga

IV. Nepotvrđena (aktualna) kaznena djela (indeks kaznenih djela)

18. Teški i/ili seksualni nasrtaji

19. Uporaba oružja i/ili vjerodostojne prijetnje smrću

20. Kršenje odredbe o "zabrani kontakta"

V. Druga razmatranja

- _____
- _____
- _____

Sažetak procjene opasnosti
Niska Umjerena Visoka 1. Neposredna opasnost od nasilja prema partneru 2. Neposredna opasnost od nasilja prema drugima Određeno: _____

DODATAK B. Kontrolna lista izvora informacija

Y=Da; N = Ne/Nije dostupan; N/A = Ne/Nije podesan

Razgovori	Ponovni pregled?
Razgovor s počiniteljem kaznenog djela	Y N N/A
Razgovor sa žrtvom (žrtvama)	Y N N/A
Razgovor s ostalima (određeno): · _____ · _____	Y N N/A
Popratne informacije	Ponovni pregled?
Policijski izvještaji:	
(a) Indeks kaznenih djela	Y N N/A
(b) Prijašnja kaznena djela	Y N N/A
Izjave žrtve	Y N N/A
Izjave svjedoka	Y N N/A
Povijest kaznenih djela	Y N N/A
Drugo (određeno): · _____	Y N N/A
Upitnici i psihološki testovi	Ponovni pregled?
S počiniteljem kaznenih djela:	
a) fizičko zlostavljanje	Y N N/A
b) psihičko zlostavljanje	Y N N/A
c) uporaba opojnih sredstava	Y N N/A
d) drugi upitnici ili testovi (određeno): · _____	Y N N/A
Sa žrtvom	
a) fizičko zlostavljanje	Y N N/A
b) psihičko zlostavljanje	Y N N/A
c) uporaba opojnih sredstava	Y N N/A
d) drugi upitnici ili testovi (određeno): · _____	Y N N/A

Christopher D. Webster, Kevin S. Douglas, Derek Eaves, Stephen D. Hart. **HCR-20 Procjena rizika nasilnosti – Verzija 2.** ("Historical factors + Clinical variables + Risk Management"). Burnaby, BC: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute. (1997).

ISBN 0-86491-157-2. Webster, C. D., Douglas, K. S., Eaves, D., & Hart, S. D. (1997). **HCR-20: Assessing risk for violence (Version 2).** Burnaby, BC: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute.

Elvira Koić, Miroslav Goreta, Lana Mužinić

Procjena rizika nasilnog ponašanja jedan je od najsloženijih i najodgovornijih zadataka različitih profila stručnjaka koji su profesionalno angažirani u forenzičko-psihijatrijskim institucijama, kazneno popravnim ustanovama, odgojno rehabilitacijskim centrima i dr. Visoku složenost ovog zadatka uvjetuje veliki broj čimbenika, od kojih su neki teško predvidivi, a koji imaju pozitivan ili negativan utjecaj na buduće rizično ponašanje neke osobe, dok odgovornost za tu procjenu najbolje ilustriraju potencijalno iznimno ozbiljne posljedice, kako za pojedince, tako i za širu društvenu sredinu, koje mogu nastati ako te procjene iz bilo kojeg razloga budu pogrešne.

Iako istraživanja usmjerena na predviđanja budućeg opasnog ponašanja imaju dugu (gotovo stoljetnu) tradiciju, praktična uporabljivost njihovih rezultata još je do prije dva-tri desetljeća najčešće ocjenjivanja s naglašenom skepsom, a što se postupno ipak počinje primjenjivati u pozitivnom smjeru tek sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Tome su najviše pridonijeli novi metodološki pristupi sa znatno diferenciranijom evaluacijom pojedinih skupina rizičnih faktora, kao i razvoj novih istraživačkih instrumenata u koje su s jednakom pozornošću uključivane osobine ličnosti i utjecaji okoline, razvojno-povijesni elementi i "simptomi" aktualnog stanja, jasno vidljivi fenomenološki znaci i teže prepoznatljive nesvjesne interakcije, profesionalna pripadnost i razina edukacije procjenitelja, lako uočljive osobine njegove ličnosti, ali i obrambeno postavljanje s mogućim deformiranim vrednovanjima "objekta" i dr. Takav je razvoj konačno omogućio prevladavanje dileme o stvarnoj kompetentnosti psihijatarata i drugih stručnjaka s dominantnom psihopatologijskom edukacijom za procjenu opasnosti delinkvenata koji boluju od različitih duševnih bolesti ili od nekih drugih duševnih poremećaja, s manje ili više prisutnim kriminogenim dispozicijama. Danas se stoga smatra općeprihvaćenim stavom da vrednovanje opasnosti koja proizlazi iz bilo koje ozbiljnije psihopatologije prvenstveno pripada psihijatrima (u suradnji s kliničkim psiholozima) dok će se u procjenu opasnosti osoba s poremećajima osobnosti ili širokog spektra "normalnih"

delinkvenata u znatnoj mjeri uključivati i stručnjaci drugih profila. Pritom se sve veće značenje pridaje timskoj evaluaciji pretkazivanja rizika i stalnom unaprjeđivanju kvalitete stručne i interpersonalne komunikacije među pojedinim članovima tima kao bitnim uvjetima za postizanje optimalnih rezultata u ispunjenju te zadaće.

U našoj forenzičkoj psihijatriji još uvijek prevladava intuitivni model procjene opasnosti s relativno oskudnim obrazloženjima o postojanju ili nepostojanju opasnosti za okolinu, koji stoga, naravno, ne može predstavljati kvalitetnu osnovu za pouzdane kriminološke prognoze, kao ni za primjereno indiciranje tretmana kojim bi se najučinkovitije reducirala ili, u idealnom slučaju, potpuno otklonila ta opasnost. S donošenjem prvog hrvatskog Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i izmjenama u "psihijatrijskom dijelu" Kaznenog zakona i Zakona o kaznenom postupku (1998.g. uz nekoliko kasnijih izmjena i dopuna), ta se situacija postupno ipak mijenja u pozitivnom smjeru, budući da se tim zakonima i pravosuđu i psihijatriji nameću znatno stroži i složeniji kriteriji za vrednovanje opasnosti u prilično širokom spektru "forenzičkih" situacija (prisilna hospitalizacija civilnih pacijenata; prisilni smještaj, prolongiranje ili prekid prisilnog smještaja, uvjetni otpust i terapijski izlasci nebrojivih pacijenata; indiciranje i prekidi mjere sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja i obveznog liječenja od ovisnosti itd.). Takav je razvoj barem u nekim forenzičko-psihijatrijskim institucijama uvjetovao sve veći angažman u vještačenju opasnosti i dodatnoj edukaciji vještaka posebno posvećeno tom pitanju.

Kao posebnu kvalitetu priručnika HCR-20 i sličnih, ističem njegovu relativnu jednostavnost – od definiranja pojedinih tema do njihove kvantifikacije – koja će većini iskusnijih stručnjaka omogućiti samostalno ovladavanje njegovom primjenom, te relativno lako educiranje manje iskusnih suradnika iz drugih profesija.

Da je krajnje teško predvidjeti buduće nasilno djelovanje osoba s duševnim poremećajima ili poremećajima ličnosti poznato je već više od 20 godina. Jedan od razloga je taj što duševni poremećaj **ne** mora biti čvrsto, jasno ili direktno povezan s nasilnošću. Mnoga istraživanja do danas nisu uspjela pokazati jake pozitivne veze između dobro definiranih kliničkih procjena i stvarnog ishoda.

Za svrhe ovog priručnika, **nasilnost je stvarno, namjeravano ili prijeteće nanošenje fizičke ili duševne boli nekoj osobi ili osobama. Prijetnje nanošenja ozljeda moraju biti jasne i nedvosmislene** (npr. "Ubit ću te!"), prije nego neodređene izjave neprijateljstva. **Nasilnost je ponašanje koje će vjerojatno povrijediti drugu osobu ili osobe. Ponašanje koje izaziva strah kod prosječne osobe može se smatrati nasilnim** (npr. prikradanje i slijeđenje). Posljedice koje osjeti žrtva nisu nastale zbog određenog oblika nasilnog čina. Prije je to zbog samog čina. Na primjer, osoba koja puca iz vatrenog oružja u masu ljudi i ne ozlijedi nikoga, počinila je nasilni čin.

Općenito, dakle, djela koja su dovoljno ozbiljna da rezultiraju kaznenim ili građanskim sankcijama tj. za koja bi počinitelj mogao biti optužen, treba smatrati nasilnima, a ona koja nisu tako ozbiljna ne treba smatrati nasilnima.

Sve seksualne napade treba smatrati nasilnim ponašanjem. Na osnovu ove definicije, neki primjeri djela koji bi se trebali smatrati nasilnima uključuju udaranje, udaranje šakom, udaranje nogom, grizenje, grebanje ili na neki drugi način napadanje na drugu osobu ili osobe. Manje jasni primjeri nasilnosti mogu uključiti otmice, palež i neopreznu vožnju, zbog prijetnje ozljeđivanja drugih osoba.

Djela koja **ne** treba smatrati nasilnima uključuju mnogo oblika uvreda koje su popraćene prijetnjama ozljeđivanja, uništavanjem imovine bez potencijalne ozljede osoba i rijetkim slučajevima dodirivanja drugih osoba.

Treba naglasiti da postoji neizmjereno mnogo drugih slučajeva koje treba klasificirati kao nasilne i isto toliko onih koje ne treba. Ovdje nudimo samo nekoliko.

Kao dodatak za nasilna ponašanja izostavljena iz naše klasifikacije po gornjoj definiciji eksplicitno isključujemo nekoliko ponašanja iz naše definicije nasilnosti.

Djela protiv životinja nisu nasilje ukoliko nisu počinjena kako bi izazvala strah kod druge osobe.

Djela u samoobrani ili obrani drugih osoba nisu nasilje, sve dok stupanj nasilnosti nije veći nego što bi razumno bilo potrebno da se savlada napadač.

Dopuštena djela agresije, kao ona koja nastaju u sportskim događajima, nisu nasilje, sve dok se odvijaju unutar pravila sporta.

Neke druge razvijene i objavljene sheme su *Shema za predviđanje nasilnosti* (Violence Prediction Scheme-VPS, Webster, Harris, Rice, Cormier, & Quinsey, 1994), koja uključuje **VRAG** (Harris i sur., 1993), i klinička skala pod nazivom **ASSESS-LIST** (lista za procjenu).

Kodni list HCR-20 (uzorak)

Sudionik Ime _____ Datum _____ JMBG _____
--

Povijesni elementi		Kod (0, 1, 2)
H1	Prijašnja nasilnost	
H2	Najranija dob kod prvog nasilnog incidenta	
H3	Nestabilnost u vezama	
H4	Problemi kod zaposlenja	
H5	Problemi sa upotrebom opojnih sredstava	
H6	Teško duševno oboljenje	
H7	Psihopatija	
H8	Rana neprilagođenost	
H9	Poremećaj ličnosti	
H10	Neuspjeh prijašnjeg nadzora	
Povijesni elementi sveukupno:		/ 20

Klinički elementi		Kod (0, 1, 2)
C1	Nedostatak oštroumnosti	
C2	Negativni stavovi	
C3	Aktivni simptomi teške duševne bolesti	
C4	Impulzivnost	
C5	Pristupačnost za tretman	
Klinički elementi sveukupno:		/ 10

Elementi kontrole rizika		Kod (0, 1, 2)
R1	Ne izvedivi planovi	
R2	Izlaganje destabilizatorima	
R3	Nedovoljna osobna potpora	
R4	Nepopuštanje pokušajima liječenja	
R5	Stres	
Elementi kontrole rizika sveukupno		/ 10

HCR-20 sveukupno	/ 40
Konačna procjena rizika	☐ Niska ☐ Umjerena ☐ Visoka

Procjenitelj

Ime _____ Potpis _____ Datum _____

Boer, D. P., Hart, S. D., Kropp, P. R. & Webster, C. D. SVR-20 Priručnik za procjenu rizika od seksualnog zlostavljanja. Burnaby, BC: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute. (1997).

ISBN 0-86491-206-4. **Boer, D. P., Hart, S. D., Kropp, P. R. & Webster, C. D. SVR-20 (Manual for the Sexual Violence Risk – 20), Professional guidelines for assessing risk of sexual violence.** Burnaby, BC: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute. (1997).

Elvira Koić, Ana Magerle, Lana Mužinić

Nasilje je jedna od učestalih tema sociološkog i psihijatrijskog ispitivanja.

Seksualno nasilje sigurno je jedan od oblika ljudskog ponašanja, koji kroz povijest ljudske civilizacije pa do danas privlači najveću pažnju javnosti.

Danas je prisutno u svakodnevnim razgovorima, "vrišti" s naslovnih stranica novina, prisutno je u filmovima i književnim djelima, te stručnim publikacijama, "puni" sudske dvorane. Ovim vidom nasilja bavi se čitav niz stručnjaka: od pravnika, kriminologa, sociologa, viktimologa psihologa, psihologa, psihijataru, a naročito forenzičkih.

Odnos pojedinca i šire zajednice prema seksualnom nasilju (za razliku od običnog nasilja) bio je pod jakim utjecajem morala, etike, tradicije, stupnja razvoja društvene svijesti i sociokulturnih obilježja.

Statistički podaci o ovom obliku nasilja su različiti u različitim sredinama, a tamna brojka ovisi djelomično o navedenom. Tako retrospektivne studije navode da je 3-6% muškaraca i 12-15% žena bilo seksualno zlostavljano. Neka istraživanja navode da je svaka druga žena i svaki treći muškarac tijekom života bar jednom bio izložen nekom od vidova seksualnog nasilja, a da je najmanje troje od 1000 djece seksualno zlostavljano.

Svjedoci smo sve većih rasprava u našem društvu o seksualnom zlostavljanju djece, tretmanu i kaznenim postupcima prema zlostavljačima.

U ovom trenutku naša forenzička psihijatrija uspješno se nosi i ne zaostaje u odnosu na Europu i svijet s vještačenjima i procjenom ubrojivosti počinitelja ovih kaznenih djela, ali u okviru kaznenog i penalnog, pa moglo bi se reći i zdravstvenog sustava nisu nađena rješenja za tretman ovih počinitelja.

Istina, zakonski je određeno da se smanjeno ubrojivi (a obično to jesu) počinitelji trebaju liječiti u posebnoj ustanovi u okviru penalnog sustava, a ta ustanova ne postoji. U Europi i u svijetu postoje posebne ustanove za tretman počinitelja seksualnih kaznenih djela kojima se bave stručnjaci različitih profila, a u većini slučajeva prema važećem zakonodavstvu moraju dati procjenu rizika nakon tretmana.

Ovaj priručnik su razvili forenzičari koji se bave duševnim zdravljem i namijenjen je prvenstveno profesionalcima. SVR-20 nije test, nije skala, nego je prvenstveno metoda za procjenu rizika od seksualnog nasilja, i to u procesu vještačenja, preporuka tretmana, procjene rizika o ponovljenom recidivu istog kaznenog djela, te procjena rizika o nasilnom seksualnom ponašanju nakon puštanja iz ustanove. Autori predlažu šest temeljnih načela po kojima bi se trebala provoditi procjena rizika, te navode 20 faktora rizika za seksualno nasilje. Prvenstvena mu je primjena u svakodnevnom kliničkom radu, ali se može koristiti i u istraživanjima i u edukaciji.

Trenutno nema dobrih pravomoćnih aktuarnih skala za rizik kod seksualnog nasilja. Možda su do danas najbolje razvijene dvije aktuarne skale **Vodič za procjenu rizika kod počinitelja seksualnih zločina** ili **SORAG (Seks Offender Risk Appraisal Guide)**. Quinsey, Lalumière, Rice, & Harris, 1995) i **Brza procjena rizika za recidivizam kod seksualnih zločina ili RRASOR (the Rapid Risk Assessment for Sexual Offence Recidivism)**. Hanson, 1997).

Autori SVR-20 su pokušali identificirati popis faktora rizika koji je (a) empirijski povezan sa budućnosti seksualnog nasilja, prema znanstvenoj i stručnoj literaturi; (b) praktično koristan, to jest, može se upotrijebiti za donošenje odluka o institucionalnoj i društvenoj kontroli počinitelja seksualnih zločina i nastoji reflektirati promjene u statusu dinamičnih faktora rizika; (c) nije diskriminirajući, to jest, ne uključuje faktore koji mogu povrijediti ustavna ili ljudska prava i (d) štedljiv je, što znači da je set dovoljno dugačak da bude razumno opsežan i razumljiv, ali i dovoljno kratak da se sve ono što nije prijeko potrebno svede na minimum. Uz specificiranje **koje faktore** rizika treba procijeniti, također su pokušali specificirati **kako** se procjena rizika treba provoditi.

U ovom priručniku, seksualno nasilje je određeno kao **ostvaren, pokušan ili prijeteći seksualni kontakt sa osobom koja ne pristaje na taj kontakt ili nije u mogućnosti dati svoj pristanak**. Definicija ima dva osnovna elementa. Prvi se tiče prirode samog čina. Seksualni kontakt tumačimo opširno kako bi se uključilo djela kao što su seksualno zlostavljanje (npr. silovanje, seksualno diranje), komunikacije seksualne prirode (npr. egzibicionizam, opscena pisma ili telefonski pozivi, distribucija pornografije) i kršenje prava vlasništva u seksualne svrhe (npr. voajerizam, krađa objekata fetišizma). Drugi se element tiče žrtava samog djela. U većini slučajeva seksualnog nasilja, žrtve su svjesne čina koji je nad njima počinjen, ali ne pristaju na taj čin. To jest, seksualni kontakt je prisilan. U drugim slučajevima, žrtve se mogu slagati sa činom, ali nisu u mogućnosti dati svoj pristanak (tj. pravi, potpuni, legalni pristanak) zbog svoje mladosti ili mentalnog nedostatka. Napokon, neke žrtve nisu u mogućnosti dati svoj pristanak zbog toga što nisu svjesne čina koji se nad njima vrši (npr. žrtve voajerizma).

Iako je definicija opširna, autori vjeruju da je korisna. Istovrsna je onima koje koriste mnogi istraživači i kliničari u praksi i u skladu je sa propisanim zakonskim i društvenim definicijama.

Također, treba naglasiti da iako je moguće seksualno nasilje razlomiti u mnogo određenih kategorija (npr. trljanje o neku osobu, diranje neke osobe, vrijeđanje, iritiranje neke osobe), ne treba zanemariti činjenicu da većina pojedinaca koji počinje djela seksualnog nasilja u stvari počinje više različitih vrsta nasilja. Napokon, napominjemo da je istraživanje seksualnog nasilja otkrilo da, općenito, faktori rizika povezani sa recidivizmom u jednoj od glavnih kategorija počinitelja zločina (npr. silovatelji) također predviđaju recidivizam u drugoj (npr. incest ili napastovanje djece).

Procjena rizika se razlikuje na nekoliko načina od drugih oblika procjena, kao što je procjena duševnog poremećaja ili procjene za liječenje. Prvo, ona ne spada u domenu neke posebne struke ili discipline. Na primjer, procjene rizika rutinski provode stručnjaci kazneno-popravnog, psihološkog i medicinskog područja, kao i više-disciplinarni timovi.

Drugo, procjena rizika seksualnog nasilja zahtijeva od procjenjivača da budu upoznati sa faktorima koji su povezani sa općim kriminalom i nasiljem, kao i sa onima koji su specifično ili jedinstveno povezani sa seksualnim nasiljem.

Treće, procjena rizika je, po samoj svojoj prirodi, sudska briga. U većini slučajeva, procjenitelji rade za sam sud ili za kazneno-popravne ili mentalno-zdravstvene zavode, urede ili agencije koji savjetuju sud. U drugim situacijama, procjenitelji priznaju da pojedinac kojeg se procjenjuje može predstavljati neku opasnost za javnu sigurnost i taj zadatak zahtijeva od njih uspostavljanje ravnoteže u zakonskim pravima pojedinca i javnosti. Na osnovi tih i drugih razmatranja, autori predlažu šest temeljnih načela po kojima bi se trebale provoditi procjene rizika za seksualno nasilje.

SVR-20 kodna lista

Procjena :	
Ime: _____	Dob: _____

Određivanje vremenskog perioda za procjenu Nedavnih promjena: _____
--

Psihosocijalno prilagođavanje

prisutnost
(N,?,D)

nedavne promjene
(+,0,-)

1. Seksualna devijacija
2. Žrtva zlostavljanja djece
3. Psihopatija
4. Teže duševno oboljenje
5. Problemi sa upotrebom opojnih sredstava
6. Suicidalna/homicidalna ideacija
7. Problemi sa održavanjem veza
8. Problemi sa zaposlenjima
9. Prošla neseksualna nasilna kaznena djela
10. Prošla nenasilna kaznena djela
11. Neuspjeh prijašnjeg nadzora

Seksualna kaznena djela

12. Visoka gustoća seksualnih kaznenih djela
13. Raznovrsni tipovi seksualnih kaznenih djela
14. Fizičko nanošenje ozljede žrtvama seksualni kaznenih djela
15. Upotreba oružja ili prijetnji smrću kod seksualnih kaznenih djela
16. Eskalacija učestalosti ili ozbiljnosti seksualnih kaznenih djela
17. Ekstremna minimalizacija ili nijekanje seksualnih kaznenih djela
18. Stavovi koji podupiru ili ne osuđuju seksualna kaznena djela

Budući planovi

19. Nedostatak realističnih planova
20. Negativni stavovi prema intervencijama

Druga razmatranja

- _____
- _____

Sažetak vrijednost rizika			
	Niska	umjerena	visoka
1. opasnost od seksualnog nasilja			

Procjenu provodio:	
Ime: _____	Naslov: _____
Potpis: _____	Datum: _____